

КУЛЬТУРНИЙ ШОК ТА ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

Беспалова Н.В., Самойленко С.А.

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

Статтю присвячено проблемі дослідження вивчення особливостей взаємозв'язку особистісних характеристик людини та рівня її психологічної адаптованості до нового середовища. Практична частина роботи складається з опису процедури проведення й аналізу результатів емпіричного дослідження. У процесі культурної адаптації людина проходить три етапи, що супроводжуються трансформаціями його ціннісних установок та поведінки, пристосуванням до нової культури, національним традиціям і цінностям, способу життя. Для дослідження процесу культурного шоку було складено анкету. Анкета діагностує проблеми, що виникають у процесі культурного шоку, та дозволяє судити про успішність адаптації.

Ключові слова: адаптація, реадптація, особистісні особливості, культурний шок, анкета.

Постановка проблеми. Явище культурного шоку завжди доповнюється культурною адаптацією. Культурна адаптація у широкому змісті розуміється як складний процес, у випадку успішного завершення якого людина досягає відповідності (сумісності) з новим культурним середовищем, приймаючи її традиції як свої власні і діючи відповідно до них. Звичайно виділяють внутрішню сторону адаптації, що виражається в почутті задоволеності і повноти життя, та її зовнішню сторону, що виявляється в участі індивіда в соціальному і культурному житті нової групи, повноправній міжособистісній взаємодії з її членами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до проблем міжкультурної адаптації виник у світовій науці на початку ХХ сторіччя. Останнім часом міжкультурне пристосування стали розглядати як багатоаспектний процес, що включає в себе не тільки збереження позитивного емоційного стану і психічного здоров'я мігрантів, але і придбання ними соціальних умінь і навичок, необхідних для успішного виконання задач повсякденного життя. Утім, у багатьох дослідженнях виявлена кореляція між цими двома сторонами пристосування [5]. Це потребує звертання до поняття культурний шок і подібним з ним – шок переходу, культурна стомленість та зворотній культурний шок [3].

«Культурний шок» – поняття західної етнопсихології для позначення:

а) конфлікту старих і нових культур та норм, властивих індивідові як представникові того суспільства, що він залишив, і нових, тобто того суспільства, у яке він прибув.

б) труднощів, що з'являються в людини при входженні його в нову для нього культуру.

Отже, явище культурного шоку доповнюється культурною адаптацією – вид соціально-культурної адаптації, що представляє собою психологічне і соціальне звикання, пристосування людей до нової культури, чужим національним традиціям і цінностям, способів життя і поведінню, у ході яких узгоджуються норми-вимоги і чекання учасників міжетнічної взаємодії.

У процесі культурної адаптації людина проходить, як правило, через три етапи, що супроводжуються і визначеними трансформаціями його психіки, ціннісних установок і поведіння. [5]

Перший характеризується ентузіазмом і піднятим настроєм, другий – фрустрацією, депресією і почуттям заміщення, що на третьому, завершальному етапі повільно переходять у почуття впевненості і задоволеності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У психології накопичені свідчення про значні розходження в протіканні процесу міжкуль-

турної адаптації, його тривалості, рівні адаптації, особливостей культури і ситуаційних факторів [5].

Новизна роботи та її теоретичне та практичне значення обумовлюється новаторським підходом до вивчення взаємозв'язку рис особистості та рівнем соціально-психологічної адаптації у специфічному контексті проблемної ситуації. Експериментальна частина даної роботи являє собою емпіричне дослідження, метою якого виступає вивчення особливостей взаємозв'язку рис особистості людини та успішністю реадптації.

Мета статті. Ціллю дослідження виступає вивчення особливостей взаємозв'язку рис особистості людини та рівня культурної адаптації.

Предметом даного дослідження є адаптація людини до перебування за кордоном у інокультурному оточенні.

Об'єктом дослідження є взаємозв'язок між психологічними характеристиками темпераменту та рівнем успішності реадптації індивіда.

Головною метою цієї роботи є підтвердження гіпотези про те, що ступінь виразності таких рис особистості як екстраверсія-інтроверсія, ригідність-пластичність, емоційна невтриманість – врівноваженість буде впливати на успішність культурної адаптації індивідів, які перебувають за кордоном або повернулися додому.

Практична частина роботи складається з опису процедури проведення й аналізу результатів емпіричного дослідження особливостей взаємозв'язку соціально-психологічної адаптації та рис особистості.

Виклад основного матеріалу. Експериментальною гіпотезою даного дослідження було висунуто таке припущення: такі психологічні характеристики темпераменту як «Інтроверсія- Екстраверсія», «Емоційна збудливість – Емоційна врівноваженість», «Ригідність-Пластичність» будуть впливати на рівень успішності адаптації людей, які перебувають за кордоном. Таким чином ми припускаємо, що:

1) опитувані з такими психологічними характеристиками темпераменту як екстраверсія, пластичність, емоційна врівноваженість будуть мати високий рівень успішності адаптації.

2) опитувані з такими психологічними характеристиками як інтроверсія, ригідність, емоційна збудливість будуть мати низький рівень успішності адаптації.

Для дослідження відбиралися респонденти, що відповідають наступним критеріям:

Віковий склад і чисельність випробуваних:

середній вік – 22-35 років,

загальна чисельність опитуваних – 25.

Люди середнього віку становлять інтерес для дослідження характеру зв'язку зворотного культурного шоку з особистісними характеристиками,

тому що саме представники цієї вікової групи по статистиці складають велику частину в міжнародній міграції населення [1]/

Зважаючи на те, що культурний шок триває від 6 місяців до 5 років [2], мінімальний термін перебування респондента за кордоном до повернення додому складає 6 місяців.

Для дослідження процесу культурного шоку а також успішності адаптації або реадaptaції індивіда після перебування за кордоном і його повернення в звичну для нього культуру було складено і адаптовано анкету на основі NAFSA publication [3], що включає наступні блоки:

1) Анкета, що визначає наступні вихідні дані:

- а) Ф.І.П, його стать;
- б) вік;
- в) термін перебування в іншомовній країні;
- г) мета поїздки, її здійснення;
- д) володіння мовою країни перебування;
- е) мета поїздки.

ж) позитивне або негативне здійснення мети

2) Три блока, що визначають успішність культурної реадaptaції по поверненню індивіда на батьківщину в звичну культуру після взаємодії з представниками іншої культури, що базуються на наступному:

а) Природно, за період відсутності випробуваного на батьківщині відбулися зміни. Найчастіше, людина не очікує цього, вважаючи, що в його рідній країні, оточенні, родині усі залишилися колишнім. Це одна з причин виникнення зворотного культурного шоку і проблем, що він спричиняє. Для даного дослідження є важливими не тільки діагностика самих проблем, але і шляхів подолання.

Блок «ЗМІНИ оточення» призначений для діагностики:

- демографічних, політичних змін у родині респондента, його найближчому оточенні, країні і проблем, які ці зміни спричинили за собою,
- особистісних змін родичів, друзів, адаптація респондента до цих змін.

б) при поверненні індивіда в рідне для нього етнокультурне середовище після тривалого його перебування за кордоном виникає зворотний культурний шок, тому що для життя в іншій країні людина поступово приймає її цінності, і, прибуваючи додому, після радості зустрічі з рідними знову почуває себе «чужинцем», але вже на своїй батьківщині.

Блок «РОЗУМІННЯ «НОВОГО МЕНЕ» необхідний для:

- визначення нового етапу особистісного росту через вивчення захисту від культурних розходжень при їхній оцінці на користь своєї групи (стадія фрустрації культурного шоку) [3]. Необхідно було виявити, який саме аспект був виділений, до якої проблеми це привело під час перебування за кордоном, чому та як індивід справився з даною проблемою,
- розпізнавання стадії фрустрації і пристосування до культурного шоку. На цьому етапі виділяється аспект культури країни перебування індивіда, що був їм прийнятий, до якої проблеми це привело, чому, і як вона була вирішена.

• діагностики зміни особистісних властивостей індивіда, реакції на ці зміни родини, друзів респондента, його самого,

• діагностики змін найближчого оточення, спілкування випробуваного.

• Блок «ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК», заснований на методі незакінчених пропозицій діагностує:

• чекання індивіда з приводу:

1) поїздки і виправдання/невиправдання цих чекань;

2) повернення на батьківщину;

3) кар'єри;

4) друзів

• чекання родини респондента,

• втрати і придбання випробуваного в зв'язку з поїздкою і поверненням.

У цілому, здійснивши докладний контент-анализ, ми можемо визначити рівень успішності реадaptaції індивіда. Анкета діагностує проблеми, що виникають при зворотному культурному шоку, а їх подолання дозволяє судити про успішність реадaptaції.

Обрана методика дозволяє діагностувати наступні полярні властивості темпераменту:

• екстраверсію – інтроверсію;

• ригідність – пластичність;

• емоційну збудливість – емоційну урівноваженість;

• темп реакцій (швидкий – повільний);

• активність (високу – низьку)

• щирість випробуваного у відповідях на питання.

Показник «Інтроверсія – екстраверсія» характеризує індивідуально-психологічну орієнтацію людини або (переважно) на світ зовнішніх об'єктів (екстраверсія), або на внутрішній суб'єктивний світ (інтроверсія).

Екстравертам властиві – товарищескість, імпульсивність, гнучкість поведінки, велика ініціативність, висока соціальна адаптованість. Екстраверти звичайно мають зовнішню чарівність, прямолінійні в судженнях, як правило, орієнтуються на зовнішню оцінку. Добре справляються з роботою, що вимагає швидкого прийняття рішень.

Інтровертам властиві – нетоварищескість, замкнутість, соціальна пасивність, схильність до самоаналізу й утруднення до соціальної адаптації. Інтроверти краще справляються з монотонною роботою.

Показник «Емоційна збудливість – емоційна урівноваженість» зв'язаний з показниками лабільності нервової системи.

Емоційно урівноважені – люди, не схильні до занепокоєння, стійкі стосовно зовнішніх впливів, викликають довіру, схильні до лідерства. Схильні до збереження організованого поведінки, ситуативної цілеспрямованості в звичайних і стресових ситуаціях. Характеризуються зрілістю, відмінною адаптацією, відсутністю великої напруженості.

Емоційно збудливі люди – чуттєві, емоційні, тривожні, схильні болісно переживати невдачі і розбудовуватися по дріб'язках. Характеризуються нестійкістю, поганою адаптацією, схильністю до швидкої зміни настрою, почуттям винності, занепокоєння, заклопотаності, депресивних реакцій.

Ригідність є важливою рисою особистості. Вона являє собою ускладненість (аж до повної нездатності) у зміні запланованою людиною програми діяльності в умовах, об'єктивно потребуючих її перебудови.

Емпіричне дослідження проводилося в кілька етапів.

1) Визначення рівня успішності культурної адаптації за допомогою авторського опитувача, що складається з анкети і трьох блоків, що пропонувалося заповнити кожному випробуваному. Час виконання – 60 хвилин.

2) Визначення психологічних характеристик темпераменту за допомогою методики «Психологічна характеристика темпераменту». Випробуваному пропонувалася бланк із назвою методики, чіткою інструкцією, і власне методикою, що складається з 48 питань, на які потрібно було дати позитивну або негативну відповідь у виді «так» або «ні».

Автори методики припускали, що соціально і психологічно адаптована людина почуває собі емоційно комфортно, із повагою ставиться до себе і навколишніх і приписує відповідальність за результати своєї діяльності своїм спроможностям і зусиллям.

Відповідно, дезадаптивні особистості є емоційно дискомфортними, мають неадекватну (частіше – занижену) самооцінку, замкнуті, нетовариські і схильні до втечі від реальності.

Значущим чинником у картині соціально-психологічної адаптації людини виступає її інтернальність – спроможність брати на себе відповідальність за свої вчинки.

Висновки і пропозиції.

1) досліджувана вибірка демонструє показники адаптивності, що перевищують норму;

2) чинник інтернальності – внутрішнього локусу контролю – суттєво впливає на процес соціально-психологічної адаптації в межах іншої культури;

3) успішність соціально-психологічної адаптації залежить від самоприйняття й прийняття інших.

Отримані результати узгоджуються з даними психологічних досліджень в області вивчення соціально-психологічної адаптації та рис особистості; вони підтверджують висунуту гіпотезу про те, що ступінь виразності таких рис особистості як за-

мкнутість – товариськість, емоційна нестійкість – емоційна стійкість, схильність почуттям – висока нормативність поведінки, боязкість – сміливість, консерватизм – радикалізм, низький самоконтроль – високий самоконтроль, розслабленість – напруженість має високий рівень кореляції зі ступенем соціально – психологічної адаптації студентів-іноземців.

Так, була виконана задача цієї роботи – були визначені риси особистості, що взаємопов'язані з рівнем соціально – психологічної адаптації іноземців, які тривалий час проходять навчання в Україні, але мають можливість повертатися на батьківщину на період канікул.

Перспективи даного дослідження бачаться у подальшому більш детальному вивченні взаємозв'язку соціально – психологічної адаптації та ступеню виразності рис особистості. Зокрема, використана у даній роботі методика може бути використана організаторами програм міжкультурного обміну для прогнозування рівня адаптованості студентів до умов перебування у інокультурному середовищі. Результати використання цієї методики можуть реєструватися на протязі усього навчального року. У цьому ж виражається і практичне значення цієї роботи, тобто використання методики з ціллю прогнозування рівня соціально – психологічної адаптації студентів-іноземців.

Список літератури:

1. Белинская Е. П., Стефаненко Т. Г. Социально-психологические методы анализа особенностей этнической социализации. – М.: Воронеж, 2002 – С. 21-25.
2. Ким Я. Ю. Коммуникация и кросс-культурная адаптация // Этнос и политика: Хрестоматия / Авт.-сост. А. А. Прусаускас. – М.: Изд-во УРАО, 2000. – С. 36-41.
3. Лебедева Н. М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. – М.: Ключ-С, 1998. – С. 190-220.
4. Мухина В. С. Психология межнациональных отношений. – М., 1989 – С. 17-25.
5. Peabody D, Goldberg L. Some determinants of factor structures from personality-trait descriptors. – Oxford, 1989.

Беспалова Н.В., Самойленко С.А.

Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

КУЛЬТУРНЫЙ ШОК И ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ

Аннотация

Статья посвящена проблеме исследования взаимосвязи между определенными личностными особенностями человека и уровнем его психологической адаптации к новой среде. Практическая часть работы включает описание процедуры проведения и анализа результатов эмпирического исследования. В процессе культурной адаптации человек проходит три этапа, которые сопровождаются трансформациями его ценностных установок, поведения, адаптацией к новой культуре, национальным традициям, образу жизни. Для исследования процесса культурного шока была разработана анкета. Анкета диагностирует проблемы, которые возникают в результате культурного шока и позволяет сделать вывод об успешности процесса адаптации.

Ключевые слова: адаптация, реадaptация, личностные особенности, культурный шок, анкета.

Bespalova N.V., Samoilenko S.A.

Alfred Nobel University

CULTURE SHOCK AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF FOREIGN STUDENTS

Summary

The given article focuses on identifying specific personality traits to assess the individual level of adaptation to the changing life situations. The experimental part of the research includes the description of the procedure of research and interpretation of the results. The process of culture adaptation includes three stages connected with the values and behavior transformations, adaptation to the new culture, national traditions and lifestyle. The questionnaire has been developed to study the culture shock process. The given method can indicate the problems of culture shock and measure the level of adaptation.

Keywords: adaptation, readaptation, personality traits, culture shock, questionnaire.